

Maja OPAŠIĆ, *Od Adama i Eve do sudnjega dana. O hrvatskim biblijskim frazemima, poslovicama i izrekama*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2022., 307 str.

Najčitanija, najprevođenija i najraširenija knjiga na svijetu – Biblija – izvor je za frazeološko istraživanje Maje Opašić, autorice monografije *Od Adama i Eve do sudnjega dana. O hrvatskim biblijskim frazemima, poslovicama i izrekama*. Knjiga je, prema autoričnim riječima, namijenjena svima – »i onima koji Bibliju smatraju stvarnom Božjom riječju, kao i onima koji u njoj vide samo fiktivno književnom djelo«, tj. namijenjena je svima onima »koji se zanimaju za jezik i njegove osobitosti, posebno za podrijetlo frazema, izreka i poslovice, ali i svima koji žele nešto više saznati o Bibliji, biblijskom jeziku, njezinu sadržaju i poruci koju nosi«. Nastala je na temelju višegodišnjega istraživanja u okviru kojega je napisana i autoričina doktorska disertacija te niz njezinih znanstvenih radova s područja lingvistike. Monografija se sastoji od šest poglavlja u kojima su iznesene teorijsko-metodološke postavke istraživanja hrvatskih biblizama koje su primijenjene na analizu prikupljene građe.

U uvodnom poglavlju ističe se značaj i posebnost Biblije u svjetskoj kulturi, književnosti i jeziku. Pritom se biblijski utjecaj na jezik, između ostalog, ogleda u frazemima, poslovicama i izrekama koji iz nje vuku svoje podrijetlo, a koji u hrvatskom jeziku dosad nisu bili sustavno istraženi. U ovom istraživanju glavni je izvor za prikupljanje građe bilo hrvatsko izdanje prijevoda Biblije, poznato kao *Zagrebačka Biblija*, no za potrebe analize konzultirani su i drugi hrvatski prijevodi Biblije te prijevodi Biblije na pojedinim stranim jezicima. Važno je istaknuti da u ovoj knjizi nisu popisani svi biblijski frazemi, već je obrađen dio biblizama dostatan za analizu njihovih obilježja s različitih aspekata.

Drugo poglavlje čitatelja detaljno upoznaje s Biblijom. Sama riječ Biblija dolazi od množine grčke imenice *biblion*, što znači ‘svitak, pismo, spis, dokument’ te ukazuje na to da je Biblija svojevrsna zbirka spisa. Ona je sastavljena od knjiga pisanih različitim stilovima koju su pisali različiti poznati ili nepoznati autori. Katolička Biblija sastoji se od 46 knjiga Staroga zavjeta i 27 knjiga Novoga zavjeta nastalih u razdoblju između 1300 g. pr. Kr. i 100. g. n. Kr. Slijedi pregled starozavjetnih i novozavjetnih knjiga te podatci o biblijskim rukopisima, jezicima na kojima su napisani te o biblijskim prijevodima kroz povijest. U nastavku autorica ističe interdisciplinarnost i širinu razmišljanja kao kriterije koji su potrebni za istraživanje Biblije. Danas je cjelovita Biblija prevedena na 469 svjetskih jezika, pri čemu je prvi cjeloviti hrvatski prijevod napravljen u 16. stoljeću, dok je prvotisak napravljen tek u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda. U posljednjem se dijelu toga poglavlja obrađuje važnost koju Biblija ima za hrvatsku kulturu te utjecaj biblijskog stila na hrvatski jezik na morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj i frazeološkoj razini.

U trećem se poglavlju čitatelja uvodi u frazeološku i paremiološku teoriju te se daje kratak pregled frazeologije kao zasebne lingvističke discipline uz objašnjenja osnovnih pojmova koji su u vezi s frazemima i frazeološkim analizama. Opašić analizi frazema pristupa interdisciplinarno, bazirajući je na pristupu zagrebačke frazeološke škole uključujući i dva suvremena pristupa frazemima – kognitivnolingvistički i lingvokulturološki. Pritom kognitivnolingvistički pristup u središte promišljanja o frazemima dovodi metaforičke procese, a lingvokulturološki promatra kako se kultura uključuje u sadržaj frazema. Nadalje, raspravlja se o postanku frazema, tj. jesu li nastali frazeologizacijom slobodnih veza

(npr. *dobiti na tanjuru* ‘dobiti nešto bez puno truda’) ili frazeologizacijom termina (npr. *hladni rat* ‘svađa’), te o podrijetlu frazema – jesu li nacionalni (npr. *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* ‘vratiti se neobavljena posla’) ili internacionalni (npr. *odljev mozgova* ‘odlazak inteligencije iz domovine u strane zemlje’). U nastavku se autorica osvrće na četiri strukturna tipa frazema, i to na frazeme fonetske riječi (npr. *s vremenom* ‘postupno, malo pomalo’), frazemske sintagme (npr. *pokriti se smokvinim listom* ‘prikriti negativne pojave’), frazemske polusloženice (npr. *navrat-nanos* ‘na brzinu, bez dovoljno pripreme’) i frazemske rečenice (npr. *teče med i mlijeko* komu ‘ide dobro komu što; jako je dobro komu’). Slijedi osvrt na kategorijalno značenje frazema i na njegovu paradigmatičnost te se raspravlja o frazemima s obzirom na njihovu varijantnost, tj. mogućnost promjene pojedinih sastavnica kojom se ne mijenja značenje frazema, već samo njegov izraz. Posljednji je dio trećeg poglavlja posvećen teorijskom određenju poslovice i njoj srodnih oblika.

U četvrtom poglavlju autorica predstavlja teorijski okvir za biblijske frazeme, poslovice i izreke navodeći da Biblija, usto što je ostavila dubok trag u leksiku, za europske jezike predstavlja najveći izvor frazema, kolokacijskih veza, poslovice, krilatica i slično. U nastavku upoznaje čitatelja s dosadašnjim relevantnim istraživanjima biblizama u slavenskim i neslavenskim jezicima s posebnim osvrtom na biblizme u hrvatskoj frazeološkoj i frazeografskoj literaturi. Slijedi teorijski okvir prema kojem se analiziraju biblijski frazemi, poslovice i izreke, a pritom se navode problemi koji se javljaju u samoj analizi kad je riječ o biblijskom podrijetlu. Naime, postoje jedinice čije je biblijsko porijeklo diskutabilno. To se poglavlje zatvara postojećim podjelama i vrstama biblijskih frazema, poslovice i izreka.

Peto poglavlje naslova *Etimološka analiza hrvatskih biblijskih frazema, poslovice i izreka* predstavlja srž ove monografije. Na temelju prethodnih istraživanja i klasifikacija biblizama donosi se razrada vlastite klasifikacije te iscrpna analiza prikupljene građe. Cjelokupna je građa podijeljena na izravne i neizravne biblijske frazeme, poslovice i izreke s obzirom na način na koji je pojedini izraz i sadržaj povezan s biblijskim tekstom. Pritom neizravni biblizmi nisu svojim izrazom potvrđeni u Bibliji, ali su semantički određeni biblijskim tekstovima, dok su izravni biblizmi oni koji su i izrazom i sadržajem povezani s Biblijom. Izravni se biblizmi dijele na one potvrđene u biblijskom tekstu (npr. *čuvati koga*, što *kao zjenicu oka* <svog> ‘brižljivo čuvati koga, što; paziti na koga, na što; čuvati kao svetinju koga, što; brinuti se o trajnom očuvanju koga, čega’; *doći praznih ruku* (*prazne ruke*) komu ‘ništa ne donijeti; doći bez poklona’), one nastale prema biblijskim izrazima koji imaju preneseno značenje, ali su djelomično različita leksičkog sastava ili značenja (npr. *preko glave je* komu čega ‘previše je komu čega; neizdrživo je komu od čega’; *zaslijepiti* (*zatvarati*) oči komu ‘prevariti koga’) te na one koji su nastali frazeologizacijom izraza iz Biblije (npr. *čupati* <sebi (*si*)> *kosu* <na glavi> ‘očajavati; zdvajati’; *od glave do pete* ‘1. potpuno; sasvim; u cijelosti; u svemu; u svim pojedinostima, 2. pravi; pravcati; istinski’). Neizravni se biblijski frazemi, poslovice i izreke, pak, dijele na one nastale temeljem biblijskih prizora, događaja i sl. (npr. *zabranjeno voće* ‘nešto privlačno, ali nedopušteno; ono što još jače privlači jer je zabranjeno’; *sedam gladnih* (*mršavih*) *krava* ‘zle (nerodne, rđave) godine; višegodišnja nerodica’ itd.), temeljem parabola (npr. *odvojiti/odvajati* (*odijeliti/dijeliti*) *kukolj od pšenice* (žita, dobrog zrna) ‘odvojiti/odvajati (odijeliti/dijeliti) loše od dobrog, štetno od korisnoga’; *zakopati talent u zemlju* ‘ne iskoristiti svoje sposobnosti’

itd.) te na frazeme s onimskom sastavnicom (npr. *mudar kao Salomon (Salamon, Solomon)* ‘jako mudar; posebno mudar’; *kula babilonska* ‘velika zbrka, pomutnja i sl.’) i na one koji su parafraza biblijskih redaka (npr. *otići Bogu na istinu (račun)* ‘umrijeti’; *vratiti/vraćati (odgovorit i sl.) istom (jednakom, ravnom) mjerom* komu ‘postupiti/postupati na isti način; osvetiti se / svetiti se’)). Frazemi su unutar navedenih skupina podijeljeni ovisno o svojim sastavnicama, npr. frazemi s pojedinim somatizmom kao sastavnicom, sa zoonimskom sastavnicom i drugo. Korpus svih prikupljenih biblizama temeljito je analiziran s obzirom na motivaciju nastanka frazema. Svaki je frazem potkrijepljen primjerom iz Biblije te su navedeni primjeri njegove suvremene uporabe iz elektroničnih izvora kao što su *Hrvatska jezična riznica*, *hrWaC* i mrežni pretraživač *Google*.

Etimološka analiza frazema u ovoj knjizi pokazala je da su biblizmi »složene jezične jedinice s najmanje jednom desenantiziranom sastavnicom izrazom i sadržajem potvrđene u Bibliji i/ili izravno ili neizravno povezane s Biblijom«. Pritom je naglašeno da treba razlikovati izravne i neizravne biblizme te da su u obrađenoj građi najzastupljeniji izravni biblizmi, i to oni koji su već u Bibliji prisutni kao frazemi ili poslovice.

Nakon Zaključka slijedi Rječnik hrvatskih biblijskih frazema, poslovice i izreka, koji predstavlja poseban dio knjige. On se sastoji od abecedno poredanih nadnatuknica kao nosivih riječi frazema, čije je određivanje provođeno prema morfološkom načelu. Unutar nadnatuknica abecednim redom prema prvoj sastavnici raspoređene su natuknice, tj. frazemi, poslovice, izreke ili uzrečice. Za svaku je natuknicu navedena definicija, odnosno frazeološko značenje te je zabilježena etimološka odrednica uz navod točnog mjesta u radu gdje se pojedini frazem detaljno analizira. Na kraju knjige nalazi se popis korištene literature i izvora te bilješka o autorici.

Ovako iscrpno i sustavno istraživanje biblijskih frazema, poslovice, izreka i uzrečica do sada je izostajalo u hrvatskim filološkim okvirima, no objavom knjige Maje Opašić to je prazno mjesto u hrvatskoj lingvistici popunjeno. Usto što daje značajan doprinos hrvatskoj frazeologiji, ona uvelike pridonosi slavenskoj i neslavenskoj frazeologiji te filologiji općenito. Isto tako knjiga može biti od koristi i svima onima koji nisu filološke struke, ali ih zanima podrijetlo izraza koje nesvjesno koristimo u svakodnevnom životu.

Nina Spicijarić Paškvan